

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKİZ SÖZLEŞMELERİ VE İNSAN HAKLARI KORUMA MEKANİZMALARI

Ali Said ÇİMEN*

ÖZ

Uluslararası barış ve emniyetin muhafazası, toplumları meydana getiren bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin muhafazasından geçmektedir. Bu açıdan, uluslararası barış ve emniyeti muhafaza sorumluluğu verilen Birleşmiş Milletler (BM), bu sorumluluğunu ifa ederken insan haklarının muhafazasına büyük ehemmiyet göstermiştir. Öncesinde yaşanmış olan acı tecrübelerin yeniden yaşanmaması için, BM’ce çeşitli insan hakları sözleşmeleri kabul edilmiş ve bahse konu sözleşmeler vasıtasıyla insan hakları muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Ancak insan haklarının muhafazası BM’in esas gayesi olmadığı için, BM sözleşmelerinde kabul edilen muhafaza sistemleri insan haklarına yeterli bir muhafaza sağlayamamıştır. Bunlara karşın küresel özellikte bir örgüt olan BM’in meydana getirdiği bahse konu muhafaza sistemleri, uzun süreçte daha detaylı bir muhafazanın temini adına temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler, insan hakları, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.

---

* Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, E-Mail: alisaidcimen@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1520-4412.

Makalenin Gönderim Tarihi : 11.01.2024.

Makalenin Kabul Tarihi : 21.05.2024.

UNITED NATIONS TWIN CONVENTIONS AND HUMAN RIGHTS PROTECTION MECHANISMS

ABSTRACT

The preservation of international peace and security depends on the preservation of the fundamental rights and freedoms of the individuals who make up the societies. The United Nations(UN), which has been given the protection of maintaining international peace and security, has given great importance to the preservation of the human lock while carrying out this legacy. In order not to repeat the painful experiences of the past, various UN human rights conventions have been accepted and human rights have been tried to be protected by these conventions. However, since the protection of human beings is not the main purpose of the UN, the protection systems accepted in the UN conventions have not provided sufficient protection for human rights. Against these, the aforementioned containment systems created by the UN, which is a global organization, are essential components for providing a more detailed preservation in the long run.

Keywords: United Nations, human rights, Covenant on Civil and Political Rights, Covenant on Economic Social and Cultural Rights.

I. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından meydana getirilen uluslararası sözleşmeler, insan haklarının uluslararası seviyede muhafazası açısından esas dayanaklarındandır. Devletlerin kendi istekleriyle ve hür iradeleriyle uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla insan hakları meselesini “uluslararasılaştırmaları”, insan haklarının küresel olarak muhafaza edildiğinin işaretidir.¹ İnsan haklarına dair devletlerin meydana getirdiği her sözleşme, devletlere verdiği hukuki yükümlülükler

---

¹ TOPAL Ahmet Hamdi, “Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 2004, p. 23, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/11a/01.htm>, Erişim Tarihi: 28.02.2022.

vasıtasıyla, insan hakları ihlallerinin önlenmesi ya da tazmin edilmesi hususunda bir teminat oluşturmaktadır.²

BM’ce meydana getirilen uluslararası insan hakları sözleşmelerinin takriben tamamı, ilgili sözleşmenin ihlal edilip edilmediğini kontrol amacıyla kimi kurum ve sistemler meydana getirilmiştir. Sözleşmelerin icrası vazifesini alan “Komite” denilen bahse konu kuruluşlar, insan hakları ihlalleriyle itham edilen devletlere ve bireylere dair şikâyetleri kabul etme yetkisini haiz, sıradan yargı-dışı kurumlardır.³ Yetkileri direkt sözleşmelerden meydana gelen Komitelerin çalışma sahaları, taraf devletlerin iradesiyle kısıtlandırılmıştır.⁴ Bahse konu Komitelere taraf devlet aleyhine başvurulabilmek için, devletlerin Komitelerin yetkisini tanımaları gerekir.

Çeşitli işlevi bulunan Komiteler, genel nitelikleri dolayısıyla birbirlerine benzemekte ve farklı usullerle sözleşmelerin taraf devletler tarafından icrasını kontrol etmektedirler.⁵ Bahse konu açıdan Komiteler, taraf bulunan devletlerin pratiklerinin sözleşmeyle uyumunu meydana getirilen raporlar vasıtasıyla kontrol etmekte ve ilişkili devletin temsilcilerinin yer aldığı müzakerelerde bahse konu raporları değerlendirirler. Bununla beraber, Komiteler, bireylerin ve devletlerin şikâyetleriyle harekete geçerek insan hakkı ihlali olup olmadığına ilişkin fikir beyan ederler. Üstelik sözleşmelerin ağır ve istikrarlı bir biçimde ihlali halinde Komiteler, ilişkili devletlere görevlendirdiği görevliler aracılığıyla bir soruşturma sürecini başlatabilmektedirler. Tüm bunlarla birlikte Komiteler, ilgili oldukları sözleşmelerde ifade edilen hak, hürriyetlerin ve sorumlulukların özelliğine ve uluslararası insan hakları kriterlerinin geliştirilmesine dair “genel yorum” ya da “tavsiye”ler oluşturabilmektedirler.⁶

---

² Detaylı bilgi için bkz. “The United Nations Human Rights System: How To Make It Work For You”, s. 4, <https://digitallibrary.un.org/record/635551/files/UN%27s%2520Role.pdf?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.07.2023; TOPAL, p. 23.

³ KALABALIK Halil, İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 372.

⁴ KALABALIK, s. 372.

⁵ JOSEPH Sarah/KYRIAKAKIS Joanna, “The United Nations And Human Rights”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited by, Sarah Joseph and Adam McBeth), 2010, s. 21.

⁶ TOPAL, p. 25-28.

Bu çalışmada, BM Sözleşmesi ve “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi(İHEB)”nin⁷ insan haklarının muhafazası hususundaki işlevine değinilmesinin akabinde, altı uluslararası sözleşmeden ve BM İkiz Sözleşmelerinin tatbiki açısından ilgili Komitelerin, insan haklarının muhafazasındaki işlevinden bahsedilecektir. Bununla birlikte, BM İkiz Sözleşmeleri incelenirken, ilk olarak Sözleşmelerin içeriği ile ilgili bilgi verilecek, akabinde Sözleşmelerin icrası sorumluluğu verilen Komiteler incelenecek ve sözleşmelerin kabul ettiği denetim sistemlerine değinilecektir.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İNSAN HAKLARI

Milletler Cemiyeti (MC) Sözleşmesi'nin, insan hakları konusuyla çok kısıtlı bir ilişkisi vardır. BM Sözleşmesi'nde geçen “insan hakları ve temel özgürlükler” ibaresi, MC Sözleşmesi'nde bulunmamaktadır. MC Sözleşmesi'nde; güvenliğin sürekliliği, ihtilafların barışçı yollarla çözümü, Almanya ve Osmanlı Devleti ülkesinde meydana getirilecek mandater mekanizmalar ve merkez Avrupa'da azınlıkların muhafazası hususlarında yoğunlaşmıştır. Sözleşmede herhangi bir sosyal, siyasal, ekonomik, medeni, kültürel haktan bahsedilmemiş olması, “vatandaşların hakları uluslararası toplumun değil, ilgili devletlerin sorumluluğundadır” fikrinin⁸ tezahürüdür.⁹ Günümüzde uluslararası hukuk, kişilerin hayatlarının ve şereflerinin muhafazasını devletlerin iradesine vermemiş,

---

⁷ Detaylı bilgi için bkz. “General Assambly’s Resolution, 217(III)A, Universal Declaration of Human Rights”, [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217\(III\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217(III)&Lang=E), Erişim Tarihi: 04.07.2023

⁸ “İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki dönemlerde, uluslararası hukukun öznesi olarak ‘devletler’ kabul edildiği ve bireylerin hukukun öznesi değil, konusu olduğu için, bir devletin kendi ülkesinde cereyan eden insan hakları ihlalleri, o devletin kendi iç hukuk sorunu olarak görülmüş, bir başka devletin veya organizasyonun soruna karışması, devletlerin egemen eşitliği ilkesinin sonucu iç işlerine karışmama yasağının ihlali olarak değerlendirilmiştir.” KALABALIK, s. 365.

⁹ GREEN James Frederick, The United Nations And Human Rights, Washington D.C., 1958, s. 648-649.

bunu uluslararası toplumun temel sorumluluğu şeklinde kabul etmiştir.¹⁰ Neticeten, MC Sözleşmesi'nde “insan haklarına saygı” teriminin kullanılmadığı ve BM'den önceki dönemde insan haklarına dair denetleme ve muhafaza sistemlerinin kısıtlı içeriği haiz bulunduğu açık bir biçimde anlaşılmaktadır.¹¹

İkinci Dünya Savaşı akabinde meydana getirilen BM Sözleşmesi¹² maddeleri örgüte üye olan tüm devletler adına bağlayıcı bulunan uluslararası bir andlaşmadır.¹³ BM Sözleşmesi'nin meydana getirilmesi, insan haklarının uluslararası seviyede muhafazası açısından çığır açmıştır.¹⁴ Zira BM Sözleşmesi'nin meydana getirilme sürecinde, İkinci Dünya Savaşı'nda maruz kalınan insanlık dışı uygulamaların da tesiriyle, insan haklarının muhafazasının uluslararası hale ulaştırılması doğrultusunda büyük bir umut oluşmuştur.¹⁵ Üstelik İkinci Dünya Savaşı'nın muzaffer devletleri adına, benzeri afetin yeniden yaşanmasını engelleyebilecek bir örgütün ve sözleşmenin meydana getirilmesi büyük ehemmiyet arz etmiştir.¹⁶ Bununla beraber, BM'nin oluşturulmasının akabinde, uluslararası toplum, insan haklarının muhafazasının, uluslararası barışın muhafazasıyla ilgili bulunduğunu görmüştür. Dolayısıyla, dünya barışıyla sıkı ilişkisi bulunan insan haklarının geliştirilmesi ve bahse konu haklara saygının özendirilmesi ve

---

¹⁰ ARSAVA Fusun, “BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü Ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayanağı Ve Sınırları”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt: 4, No: 13, 2007, s. 3.

¹¹ KALABALIK, s. 365.

¹² BM Sözleşmesi, 26 Haziran 1945 günü San Francisco'da imzalanmış ve 110. Madde uyarınca 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “United Nations Charter (full text)”, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

¹³ DOĞAN İlyas/ÖZDEMİR Omca, “İnsan Haklarının Birleşmiş Milletler Şartı Temelinde Korunması”, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, s. 223.

¹⁴ DÖNER Ayhan, İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması Ve Avrupa Birliği Sistemi, Seçkin Yayınları, Ankara 2005, s. 35.

¹⁵ GÖÇER Mahmut, İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler, Nobel Yayın, Ankara 2009, s. 1.

¹⁶ VÄYRYNEN Raimo, “Enforcement And Humanitarian Invention: Two Faces Of Colective Actions By The United Nations”, Future Of The United Nations System: Potential For The Twenty-First Century, (Editor: Chadwick F. Alger), 1998, s. 54

kuvvetlendirilmesi sorumluluğu, BM'ye yüklenmiştir. Bu açıdan BM Sözleşmesi, insan haklarının uluslararasılaşmasının esasını meydana getirir.¹⁷ Bununla birlikte, uluslararası sahada insan haklarının muhafazasında ve geliştirilmesinde yeni ölçütlerin kabulü, İkinci Dünya Savaşı akabindeki sürecin en ehemmiyetli eseri olmuştur.¹⁸

BM Sözleşmesi'nde, insan hakları terimine, temel insan haklarına ve devletlerin sorumluluklara az yer verilmesi uluslararası toplumca eleştiri konusu yapılmıştır.¹⁹ Aslında, “insan haklarına saygıyı geliştirmek veya teşvik etmek” biçimindeki ibarelerle ve göndermelerle insan haklarına yer verilme gayreti, Sözleşme'nin bahse konu husustaki beklentileri karşılamaktan uzak bulunduğu bir işarettir.²⁰ Buna karşın, BM Sözleşmesi'nde, “Giriş Bölümü” dışında, altı defa insan haklarına değinilmesi²¹, insan hakları teriminin ilk defa uluslararası özellikteki bir metinde düzenlenmesi açısından ehemmiyetlidir. Diğer bir deyişle, insan hakları teriminin uluslararası seviyede genel olarak düzenlenmesi ancak BM Sözleşmesi vasıtasıyla olabilmektedir.²²

İnsan haklarıyla ilgili olarak öncelikle, BM Sözleşmesi'nin “Giriş Bölümü”nde, büyük ve küçük ulusların, kadın ve erkeklerin eşit hakları haiz olduğuna; insan haysiyeti ve değerine, temel insan haklarına dair inanç ifade edilmiştir.

İkinci olarak, BM Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 3. fıkrası, insan haklarının ve temel hürriyetlere saygının herhangi bir ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapılmadan geliştirilmesi ve özendirilmesi adına uluslararası işbirliğinin sağlanması, BM'nin maksadı şeklinde ifade edilmiştir.

---

¹⁷ DÖNER, s. 35.

¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. “The Responsibility To Protect, International Commission On Intervention And State Sovereignty”, s. 14, <https://reliefweb.int/attachments/705a0cca-6274-37dd-b2bc-9eca9d910d8c/9E3FADE53A92B6EDC1256C8D00508655-iciss-intervention-dec01.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

¹⁹ SKOGLY Sigrun I., “Extraterritoriality: Universal Human Rights Without Universal Obligations”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited By: Sarah Joseph and Adam McBeth, 2010, s. 76.

²⁰ GÖÇER, s. 1.

²¹ DÖNER, s. 35.

²² BOZKURT Enver, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2003, s. 55.

Üçüncü olarak, BM Genel Kurulu'nun görev ve sorumluluklarını konu edinen 13. maddesi, “ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak” adına, araştırmalar gerçekleştirmeyi ve bahse konu maksatla önerilerde bulunmayı Genel Kurul'un görevleri kapsamında ifade etmiştir.

Dördüncü olarak, 55. maddenin (c) bendi uyarınca, BM'ye ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeden, herkesin insan haklarına ve temel hürriyetlere tüm dünyada saygı gösterilmesini kolaylaştırma sorumluluğu verilmiştir. 56. Madde ise üye devletleri, 55. maddede ifade edilen gayelere ulaşmak adına, hem beraber hem de ayrı ayrı, BM'yle işbirliği içerisinde hareket etmekten sorumlu tutmuştur.

Beşinci olarak, BM Sözleşmesi'nin 62. maddesi, “Ekonomik ve Sosyal Konsey”in “herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine etkin bir biçimde saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde” bulunabileceğini ifade etmiştir.

Altıncı olarak, 68. maddede, “insan haklarının ilerletilmesi” maksadıyla, Ekonomik ve Sosyal Konseyce komisyonlar oluşturulabileceği belirtilmiştir.

Son olarak, 76. maddenin (c) bendinde, “Vesayet Rejimi”nin esas maksatlarından birinin de, “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya halklarının karşılıklı bağımlılığını geliştirmek” olduğu ifade edilmiştir.

İfade edilen düzenlemelerde yer alan “geliştirmek, teşvik etmek, kolaylaştırmak” benzeri kavramlar nedeniyle bahse konu kaideler, kimi uluslararası hukuk yazarlarınca bağlayıcılığı olmayan kaideler olarak görülmekte ve sadece tavsiye niteliğindeki kaideler şeklinde kabul görmektedir.²³ Ancak BM Sözleşmesi andlaşmalar hukuku kapsamında incelendiğinde, çok taraflı bir andlaşmadır. Kurucu üyelerce kabul edilen ve sonrasında taraf bulunan diğer devletlerin de katıldığı bahse konu andlaşmada, insan haklarının muhafazasında yetkili bir organ oluşturulmamakla beraber, 56. madde gereğince, tüm üye devletler, insan haklarının geliştirilmesi adına hem tek başına hem de ortak bir biçimde BM'yle işbirliği yapma sorumluluğu altındadırlar.²⁴ Bu hal, BM

²³ BOZKURT, s. 57.

²⁴ DÖNER, s. 36.

Sözleşmesi'nde yer alan düzenlemelerin bağlayıcı nitelikte bulunduğu ve bahse konu düzenlemelerin, BM organlarına ve taraf devletlere bir sorumluluk getirdiğinin bariz işaretidir.

BM Sözleşmesi'nde “insan hakları”, “eşitlik” ve “kendi kaderini tayin etme” prensiplerine yapılan göndermeler, BM Sözleşmesi'nin meydana getirilmesiyle ilgilenen politikacıların esas endişesi değildir. Esas mesele, uluslararası barış ve emniyetin muhafazası olmakla beraber, BM Sözleşmesi'nin temel noktası, “devletlerin iç işlerine müdahale etmeme” prensibine dairdir ve Sözleşme insan hakları muhafaza sistemi meydana getirmemektedir.²⁵ Tüm bunlara karşın, BM Sözleşmesi, devletleri temel hak ve hürriyetlere, ırk, cinsiyet, din ya da dil ayrımı yapılmadan, tüm koşullarda saygı duyulmasını ve uyulmasını temin etmek amacıyla uluslararası işbirliğine yönlendirmiş ve insan haklarının muhafazası ve geliştirilmesi için yeni bir süreç başlatmıştır.²⁶

III. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

BM Sözleşmesi'nde insan haklarına dair çok sayıda hüküm yer alsa da, insan haklarının kapsamına ilişkin hiçbir bir hüküm bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, BM Sözleşmesi, bir insan hakları listesini haiz değildir. BM bakımından, insan haklarının muhafazasının temini adına, bir insan hakları listesi meydana getirilmesi bir mecburiyet teşkil etmiştir.²⁷ Üstelik BM Sözleşmesi'nde, BM'nin esas maksatlarından birinin de insan haklarına ve hürriyetlerine saygının özendirilmesi ve bu hususta işbirliğinin temini şeklinde ifade edildiğinde, BM bu sahalarda faaliyet yürütmek adına “Ekonomik ve Sosyal Konsey”i görevlendirmiştir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendisine verilen sorumluluğu ifa etmek için meydana getirdiği “İnsan Hakları Komisyonu”na²⁸ insan hakları bildirgesi oluşturma vazifesi tevdi

²⁵ DOĞAN/ÖZDEMİR, s. 224.

²⁶ BOZKURT Enver/ERDAL Selcen/POYRAZ Yasin, Devletler Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 181.

²⁷ DÖNER, s. 36-37.

²⁸ “İnsan Hakları Komisyonu” BM Genel Kurulu'nun 15 Mart 2006'da aldığı 60/251 sayılı kararla kaldırılmış ve yerine “İnsan Hakları Konseyi” oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. “United Nations Human Rights Council”,

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>,

Erişim Tarihi: 04.07.2023; SMITH Rhona K. M., International Human

etmiştir.²⁹ Bunun üzerine Komisyon, İHEB’i oluşturmuş ve Genel Kurula tevdi etmiştir. 10 Aralık 1948 günü, Genel Kurul’da gerçekleştirilen oylama neticesinde³⁰ İHEB kabul edilip ilan edilmiştir.³¹ BM Genel Kurulu’nun insan haklarına dair ilk Kararı³² olan İHEB, BM Sözleşmesi’nin insan haklarına dair düzenlemelerinin yorumlanmasında rehber vazifesi görmüştür.³³

Bir muhafaza sistemi bulunmayan ve taraf devletlerden sadece bahse konu hakların bütün dünyada fiili olarak kabul edilmesini ve tatbikini talep etmekle yetinen İHEB, genel manada dört sınıf insan hakkını içermektedir.³⁴ Diğer bir deyişle, belirlenecek hakların nasıl uygulanacağından ziyade insan hakları hususunda ana kaideleri belirleyen İHEB’te, “yaşama hakkı, işkence yasağı, ifade özgürlüğü” benzeri temel birey hak ve hürriyetler; “aile kurma, dernek kurma, konut edinme, vatandaşlık ve sığınma hakkı” benzeri bireylerin grup içerisinde kullanabileceği haklar; “vicdan, düşünce ve düşünceyi yayma, örgütlenme ve seçimlere katılma hakkı” benzeri siyasi haklar; “çalışma, sosyal güvenlik, eğitim görme ve kültürel yaşam hakkı” benzeri sosyal

-
- Rights, Fifth Edition, Oxford 2012, s. 61-66; JOSEPH/KYRIAKAKIS, s. 6-18.
- ²⁹ CİVELEK Jale, “1789 Fransız Bildirisi Ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 9, Sayı: 1, 1989, s. 5-6.
- ³⁰ “Bu dönemde BM’nin elli sekiz üyesi bulunmaktadır. Bu elli sekiz üyeden ikisi (Honduras ve Yemen), oylamaya katılmamış geri kalan devletlerden sekizinin (Beyaz Rusya, Çekoslovakya, Polonya, Suudi Arabistan, Ukrayna, Güney Afrika, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya), çekimser oyuna karşı kırk sekiz olumlu oyla Evrensel Bildiri kabul edilmiştir.” DEMİR Esra, “İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3, 2008, s. 211.
- ³¹ CİVELEK, s. 6; STEINERTE Elina/ WALLACE Rebecca, United Nations Protection Of Human Rights, Section A: Mechanism For Human Rights Protection By United Nations Bodies, London 2009, s. 11.
- ³² Detaylı bilgi için bkz. “General Assambly’s Resolution, 217(III)A, Universal Declaration of Human Rights”, [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217\(III\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217(III)&Lang=E), Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- ³³ VERDIRAME Guglielmo, The UN And Human Rights, New York 2011, s. 83.
- ³⁴ BOZKURT, s. 59.

devlet düzeninde ve sosyalist düşüncede ehemmiyetli yeri olan sosyal haklar düzenlenmiştir.³⁵ Toplamda otuz maddeden meydana gelen İHEB'in çerçevesi açısından, bahse konu hakların kullanılması ve düzenlenmesiyle alakalı maddeler de mevcuttur. İHEB'in son iki maddesinde özet olarak, bireylerin de topluma yönelik görevlerinin bulunduğu ifade edilmesinin akabinde, bireylere verilen hak ve hürriyetlerin nasıl ve hangi oranda kısıtlanabileceği ifade edilmiştir. Bununla beraber, İHEB'in hiçbir düzenlemesinin, belirtilen hak ve hürriyetlerin bir devlet, sınıf veya bireyce ortadan kaldırılması maksadıyla, herhangi bir faaliyette bulunmayı haklı gösterecek biçimde yorumlanamayacağı net biçimde belirtilmiştir.³⁶

İHEB'in kabul edilmesi, BM'nin “insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının yükseltilmesi ve teşvik edilmesi” kapsamındaki birinci adımı meydana getirmiştir.³⁷ İHEB, BM Genel Kurulu'na, tüm halkların müşterek bir kazanımı biçiminde bildirilmiştir.³⁸ İlan edildiği zamandan günümüze insan hakları fikrinin gelişmesinde esas metin olma özelliğine sahip olan İHEB, bağlayıcı bir metin şeklinde meydana getirilmiş olmamasına karşın, insan haklarına ilişkin esas kaideleri düzenlemiş ve uluslararası toplumunca kabul edilmiştir.³⁹ İHEB'in hukuksal açıdan bağlayıcı bulunup bulunmamasına dair bir fikir birliği mevcut değildir. Genel olarak kabul edilen, BM Sözleşmesi'nde de ifade edildiği üzere Genel Kurul kararlarının bağlayıcılığı bulunmayıp tavsiye niteliğindedir.⁴⁰ Dolayısıyla, İHEB de hukuki olarak bağlayıcı değildir.

---

³⁵ DOĞAN İlyas, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2022, s. 135-136.

³⁶ KALABALIK, s. 67.

³⁷ SCHMİDT Markus, “United Nations”, International Human Rights Law, (Edited by: Daniel Moeckli, Sangeeta Shah, Sandesh Sivakumaran), Oxford 2010, s. 391.

³⁸ Detaylı bilgi için bkz. “The United Nations Human Rights Treaty System, Fact Sheet No: 30, Review:1”, s. 3, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet30Rev1.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. “The Responsibility To Protect, International Commission On Intervention And State Sovereignty”, s. 14, <https://reliefweb.int/attachments/705a0cca-6274-37dd-b2bc-9eca9d910d8c/9E3FADE53A92B6EDC1256C8D00508655-iciss-intervention-dec01.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2023; SCHMİDT, s. 391; DEMİR, s. 211.

⁴⁰ KALABALIK, s. 68-69.

İHEB kaidelerden ziyade ahlaki erdemleri ifade etmekte ve taraf devletlerin yerel makamlarınca direkt tatbik edilebilir özellikte kurallar barındırmaktadır.⁴¹

İHEB, insan haklarının devletlerin yerel mevzuatlarına nakli hususunda ve soyut kaidelerin somut normlara çevrilmesinde rehber metin olma işlevini barındırmaktadır.⁴² Bu kapsamda, İHEB’de bulunan tüm hakların, uluslararası örf-adet kaidesi veya uluslararası hukukun genel prensipleri özelliğini haiz olduğunu ifade etmek ve insan haklarına dair andlaşmalar dışında, bu haklara bağlayıcılık vermek, hukuksal olarak yanlıştır.⁴³ Esasında İHEB daha ziyade, kendisinin akabinde meydana getirilen, ulusal ve uluslararası insan hakları metinlerine önemli bir biçimde tesir etmiş ve hukuki bağlayıcı özellikteki ölçütlerin gelişmesinin kaynağını oluşturmuştur.⁴⁴ Diğer bir deyişle İHEB, insan haklarına evrensel bir nitelik kazandırarak bağlayıcı nitelikte ve etkin koruma sistemlerinin bulunduğu sözleşmelerin meydana getirilmesinde öncüdür.⁴⁵ Mesela, İHEB, “BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi(MSHS)” ve “BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi(ESKHS)” benzeri uluslararası sözleşmelere kaynaklık etmiş⁴⁶ ve bahse konu Sözleşmeler çerçevesinde meydana getirilen koruma sistemleri insan haklarının muhafazasında ehemmiyetli işlev görmüştür.

BM Genel Kurulu, çoğu kez İHEB’i bir davranış prensipleri şeklinde ve insan haklarına ve temel hürriyetlere saygıyı arttıracak tedbirler alınması adına devletlere yapılan tavsiyelerin esası biçiminde kullanmıştır. Zira BM Genel Kurulunca, 1949 senesinde alınan “Barışın

---

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. “The United Nations Human Rights Treaty System, Fact Sheet No: 30, Review:1”, s. 5, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet30Rev1.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁴² DEMİR, s. 211.

⁴³ BOZKURT, s. 61.

⁴⁴ BOZKURT, s. 61.

⁴⁵ KALABALIK, s. 67.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. “UNODC and The Promotion and Protection of Human Rights, Position Paper, 2012”, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Human_rights_position_paper_2012.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

Esasları Kararı”nda,⁴⁷ tüm uluslara şu şekilde beyanda bulunulmuştur⁴⁸: “6. İnsanın onurunu ve değerini korumanın büyük önemini bilincinde olarak, siyasi muhalefetin barışçıl bir şekilde ifade edilmesi için tam özgürlük, dini özgürlüklerin kullanılması için tam fırsat ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde ifade edilen diğer tüm temel haklara tam saygı gösterilmesini teşvik etmek.” Benzer biçimde, kabul edilen tüm insan hakları metinlerinin giriş kısımlarında İHEB’e göndermelerde bulunulması bahse konu halin bir işarettir. Üstelik 1963 tarihinde kurulan “Afrika Birliği Teşkilatı Sözleşmesi”nde⁴⁹, hükümet ve devlet başkanları, İHEB’i onayladıklarını ifade etmişlerdir. Aynı biçimde, “1968 Tahran İnsan Hakları Konferansı”nda, katılan 54 devletin temsilcileri, İHEB’de belirtilen hak ve hürriyetlerin, vazgeçilemez ve ihlal edilemez bulunduğunu onayladıklarını ifade etmişlerdir.⁵⁰

İHEB’in kabulünden beri, insan hakları ve temel hürriyetler, küresel ve bölgesel, bağlayıcı olan ve bağlayıcı bulunmayan vasıtalarla kodifiye edilmiştir. Bahse konu süreç, BM seviyesinde hali hazırda sürmektedir. Ancak günümüzde temel sorun, meydana getirilen uluslararası ölçütlerin yerel seviyede tatbik edilmemesidir. Diğer bir problem de, insan hakları sahasında bulunan BM denetleme mekanizmasının tesirinin artırılması hususundadır.⁵¹

IV. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİ

BM’ce insan haklarının muhafazası için oldukça fazla insan hakları sözleşmeleri ilan edilmiştir.⁵² BM’ce çok sayıda insan hakları

---

⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. “General Assembly’s Resolution, 290(IV), Essentials Of Peace”, https://digitallibrary.un.org/record/210389/files/A_RES_290%28IV%29-EN.pdf?ln=en, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁴⁸ Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, Ankara 1979, s. 18-19.

⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. “Organisation of African Unity Charter”, https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁵⁰ KALABALIK, s. 67.

⁵¹ SCHMİDT, s. 391.

⁵² Detaylı bilgi için bkz. “The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies”,

sözleşmesi meydana getirilmiş bulunsa da, çalışmada BM insan hakları muhafazası mekanizmaları içinde dikkat çeken uluslararası insan hakları sözleşmelerinden bahsedilip BM İkiz Sözleşmelerin denetiminin tesisi için meydana getirilen mekanizmalar incelenecektir. Bahse konu sözleşmeleri ve denetim mekanizmalarını aşağıdaki biçimde saymak mümkündür:

1) “BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile İnsan Hakları Komitesi”;

2) “BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi”;

3) “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Ceza ve Muameleye Karşı Sözleşme ile İşkencenin Önlenmesi Komitesi”;

4) “Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Çocuk Hakları Komitesi”;

5) “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi”;

6) “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi ile Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi”.

Biz konumuz gereği BM İkiz Sözleşmelerini inceleyip diğer sözleşmelerin sadece isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

A. 1966 İnsan Hakları Sözleşmeleri (İkiz Sözleşmeler)

İHEB’in kabulünün akabinde, devletlere hukuksal yükümlülükler getirecek ve temel hak ve hürriyetlere saygı duyulmadığında, bu hali tespit edecek bir denetim mekanizması ve müeyyide icra edecek bir mekanizmaya gereksinim hissedilmeye başlanmıştır.⁵³ BM Genel Kurulu, İHEB’i meydana getiren İnsan Hakları Komisyonu’na, tüm devletlerin üstünde uzlaşabileceği, temel hak ve hürriyetleri bariz biçimde düzenleyen ve bahse konu hak ve hürriyetlerin ihlali halinde alınması gerekli önlemleri kapsayan bir insan hakları sözleşmesi meydana getirme

---

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>,
Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁵³ KALABALIK, s. 70.

yetkisini de vermiştir.⁵⁴ İnsan Hakları Komisyonu, bahse konu yetki uyarınca faaliyetlerini yürütmüş ve 1950 senesinde meydana getirdiği sözleşme taslağını BM Genel Kurulu'na tevdi etmiştir. BM Genel Kurulu'nda, Doğu ve Batı Blokları arasındaki görüş ayrılıkları sebebiyle kabul edilmemiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerin akabinde, Komisyon'a iki farklı sözleşme taslağı oluşturma vazifesi tevdi edilmiştir. İnsan Hakları Komisyonu, oluşturduğu medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kapsayan sözleşme taslaklarını, 1954 senesinde BM Genel Kurulu'na tevdi etmiştir.⁵⁵ Taslaklar hakkında müzakereler yapılmış ve Doğu ve Batı Blokları arasındaki görüş ayrılıklarının tesiriyle sözleşmelerin kabul edilmesi gecikmiştir.⁵⁶

Her BM Genel Kurulu oturumunda tek tek değerlendirilen ve müzakere edilen taslaklar, on iki yıllık bir sürecin neticesinde, 16 Aralık 1966 günü nihai şeklini alıp, “2200 A (XXI) sayılı karar”⁵⁷ ile kabul edilmişlerdir.⁵⁸ MSHS⁵⁹ 106 oya karşı sıfır oyla; ESKHS⁶⁰ 105 oya karşı

⁵⁴ BOZKURT, s. 61.

⁵⁵ DÖNER, s. 40.

⁵⁶ BOZKURT, s. 62; Gecikmedeki esas neden, Doğu ve Batı Blokları arasındaki insan hakları düşüncesindeki farklılıkların mevcudiyetidir. Üstelik liberal özgürlükçü fikri haiz Batılı Devletler, “yaşam hakkı, ifade özgürlüğü” benzeri hakların, “çalışma hakkı, eğitim hakkı” benzeri sosyal ve ekonomik hakları hariç tutarak düzenlenmesini ve ihlallerin uluslararası denetimini bir İHYK tarafından desteklenen bir uluslararası mahkemenin denetiminde olmasını talep etmişlerdir. Buna rağmen Doğu Bloğunu meydana getiren Sosyalist Devletler Grubu, tüm insan haklarının eşit seviyede bulunduğunu ve birbirlerine bağımlı bulduklarını beyan etmişlerdir. Bu açıdan, içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel hakların da yer aldığı müşterek bir sözleşmenin hazırlanmasını talep etmekteydiler. Bununla beraber, devletlerin egemenlik hakkına müdahale özelliğinde bir uluslararası yargı denetimini kabul etmiyorlardı. DÖNER, s. 40.

⁵⁷ Detaylı bilgi için bkz. “General Assambly's Resolution, 2200 A (XXI)”, [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2200\(XXI\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2200(XXI)&Lang=E), Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁵⁸ Birleşmiş Milletler Türk Derneği, s. 119; BOZKURT, s. 62.

⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi”, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz. “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

sıfır oyla; “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Ek Seçimlik Protokol”⁶¹ ise 38 çekimsiz ve 2 red oya karşı 66 oyla kabul edilmiştir.⁶² Kabul edilen Sözleşmelerin, 35 devletin onay ve katılma belgesini BM Genel Sekreterliği’ne tevdiinin akabinde üç ay geçmesiyle yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Dokuz sene süren bahse konu dönemin neticesinde, MSHS 23 Mart 1976 tarihinde; ESKHS 23 Ocak 1976 tarihinde; “Seçimlik Protokol” ise 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁶³ Birer uluslararası sözleşme özelliğine sahip bulunan ve hukuki bağlayıcılığı haiz bulunan bahse konu Sözleşmelere, “İkiz Sözleşmeler” de denmektedir.⁶⁴

İkiz Sözleşmeler, İHEB’e gönderme yaparak, İHEB’te kabul edilen görüşlerle bağlantı kurarak temel hak ve hürriyetleri düzenlemiştir. Bununla beraber, “insan topluluğunun tüm üyelerinin doğuştan sahip olduğu onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının dünyada özgürlük, adalet ve barış temeli”ni meydana getirdiği ifade edilerek, uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasında ve tesisinde insan haklarının ehemmiyeti beyan edilmiştir.⁶⁵ İkiz Sözleşmelerde, İHEB’de bulunan “sığınma hakkı, serbest dolaşım hakkı” benzeri kimi haklar yer almamakla beraber; “self-determinasyon hakkı, halkların kendi doğal kaynak ve zenginliklerine sahip olma ve bunları serbestçe kullanma hakkı” benzeri İHEB’de bulunmayan haklar da mevcuttur.⁶⁶

MSHS kapsamında bireysel başvuruların kabulü ve değerlendirilmesine dair Birinci Seçimlik Protokol de MSHS ile aynı günde yürürlüğe girmiştir. “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye Ek İkinci İhtiyari Protokol” ise 15 Aralık 1989’da kabul edilmiş ve 11 Temmuz 1991’de yürürlüğe girmiştir. MSHS’nin oluşturulmasını düzenlediği İnsan Hakları Komitesi, 1 Ocak 1977 tarihinde çalışmalarına başlamıştır.

---

⁶¹ Sözleşmenin tam metni için bkz. “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Ek Seçimlik Protokol”, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁶² Birleşmiş Milletler Türk Derneği, s. 119.

⁶³ BOZKURT, s. 62; DOĞAN İlyas/HAZAR Zeynep, “BM Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, s. 143.

⁶⁴ KALABALIK, s. 70.

⁶⁵ DÖNER, s. 41.

⁶⁶ KALABALIK, s. 70.

İnsan Hakları Komitesi'nin üye devletlerden birisinin diğerine yönelik başvurusunu kabul ve değerlendirme yetkisine dair bildiri ise 28 Mart 1979'da yürürlüğe girmiştir.⁶⁷

2023 yılı itibarıyla MSHS'yi 179 devlet, Birinci Seçmeli Protokol'ü 120 devlet, İhtiyari Protokol'ü 90 devlet imzalamıştır.⁶⁸ Türkiye ise MSHS'yi üç beyan ve bir çekinceyle 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış, 4 Haziran 2003 tarihinde "4868 Sayılı Kanun" ile uygun bulmuş ve 7 Temmuz 2003'te Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamıştır.⁶⁹ Türkiye, "Birinci İhtiyari Protokol"ü 3 Şubat 2004 tarihinde imzalamıştır. İhtiyari Protokol'ün onaylanması, "1 Mart 2006 tarih ve 5468 Sayılı Kanun" ile uygun bulunmuştur. Bakanlar Kurulu, "19 Haziran 2006 tarih ve 2006/10692 sayılı karar" ile İhtiyari Protokol'ün onaylanmasını kararlaştırmıştır.⁷⁰ Türkiye İkinci İhtiyari Protokol'ü 6 Nisan 2004 tarihinde imzalamıştır. Protokol'ün onaylanması "18 Ekim 2005 tarih ve 5415 sayılı Kanun" ile uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu "12 Aralık 2005 tarih ve 2005/9813 sayılı kararı" ile Protokol'ü onaylamıştır. Onay belgeleri 2 Mart 2006 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiştir.⁷¹

1. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

a. Kapsamı ve İçeriği

İHEB'te yer almamış kimi hakları da kapsayan geniş bir içeriği haiz olan MSHS, İHEB'te yer alan medeni ve siyasi sahadaki hak ve

---

⁶⁷ DOĞAN, s. 144.

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz. "Status of Ratification Interactive Dashboard", <http://indicators.ohchr.org/>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz. "Milletlerarası Sözleşme Karar Sayısı: 2003/5851", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm#2>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz. "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. "Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İkinci İhtiyari Protokol", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051227-3.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

hürriyetleri daha detaylı ve bir sözleşme biçiminde düzenlemektedir.⁷² Diğer bir deyişle MSHS, İHEB’te bulunan hakları bir sözleşme biçiminde listeleterek bahse konu haklara bağlayıcı özellik kazandırmıştır.⁷³ Bu açıdan, MSHS’nin ikinci maddesinde, “Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi her hangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder” denilerek, sözleşmeye taraf bulunan tüm devletlere, kendi ülkelerinde yaşayıp yargı yetkisine giren tüm kişilere herhangi bir ayırım gözetmeden sözleşmede yer alan hakları tesis etme ve bahse konu haklara saygı duyma yükümlülüğü getirmiştir.⁷⁴ Bununla beraber, ikinci maddenin ikinci fıkrasında, “Sözleşmede tanınan hakları kendi mevzuatında veya uygulamasında henüz tanımamış olup da bu Sözleşmeye Taraf Devletler, kendi anayasal usullerine ve bu Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, Sözleşmede tanınan hakları uygulamaya geçirmek için gerekli olan tedbirleri veya diğer önlemleri almayı taahhüt ederler” denilerek, sözleşmeye taraf bulunan, ancak hukuk sistemleri henüz Sözleşme’nin kabul ettiği ölçütlere uymayan devletlere, anayasalarına ve MSHS’ye uygun biçimde, gereken önlemleri alma sorumluluğu yüklenmektedir.⁷⁵

MSHS’de yer alan her hak, mutlak hak değildir. Sözleşme, kısıtlanacak hakları tespit ederek bahse konu kısıtlamaları maddeler şeklinde sıralayıp detaylandırmıştır. Genel manada, MSHS, bahse konu hakların sadece kanunlarda ifade edilen biçimlerde kısıtlanabileceği ve kısıtlamaların sadece kamu düzenini, ulusal güvenliği, kamu sağlığını ve ahlakını veya başkalarının haklarını ve hürriyetlerini muhafaza adına kısıtlanabileceğini düzenlemektedir.⁷⁶ Kısıtlamalara dair genel düzenleme MSHS’nin 4. maddesinde yer almakla beraber, 19. maddenin 3. fıkrasında, 21. maddede, 22. maddenin 2. fıkrasında ve 23. maddenin 4. fıkralarında⁷⁷ da belirli maksatlarla kısıtlamaların gerçekleştirilebileceği

---

⁷² BOZKURT, s. 62.

⁷³ KALABALIK, s. 71.

⁷⁴ DÖNER, s. 41; KALABALIK, s. 71.

⁷⁵ DÖNER, s. 41.

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Türk Derneği, s. 122.

⁷⁷ MSHS m. 19/3 “İfade Özgürlüğü- Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece

kabul edilerek kısıtlamaların sınırı olarak da “demokratik toplum gereklerine uygunluk ölçütü” kabul edilmiştir.⁷⁸ Ancak Sözleşme’nin 4. maddesinin 2. fıkrasında ifade edildiği üzere⁷⁹, kimi haklar ise mutlak özellikte kabul edilmekte ve hiçbir biçimde kısıtlanamazlar.⁸⁰ Hiçbir bir kısıtlamaya tabi tutulamayan bahse konu haller, “yaşam hakkı, işkence, zalimane ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, borç nedeniyle hapis yasağı, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, kişi olarak tanınma hakkı ve düşünce, vicdan ve din hürriyeti” şeklinde tespit edilmiştir.⁸¹

MSSH’nde korunan hak ve hürriyetler incelendiğinde, MSSH “yaşam hakkını korumakta (m. 6); işkenceyi, eziyeti ve aşağılayıcı ve insanlık dışı muameleyi yasaklamakta (m. 7); köleliği, köle ticaretini, angaryayı ve zorunlu çalıştırmayı yasaklamakta (m. 8); keyfi tutuklama ve gözaltına almayı yasaklamakta (m. 9); özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin insanca muamele görmesini gerektiğini (m. 10) ifade

---

hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;

b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık ve ahlaki koruma.”

MSSH m. 21 “Toplanma Özgürlüğü- Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz.”

MSSH m. 22/2 “Örgütlenme Özgürlüğü- Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlâkın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, hukuken öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamaların dışında başka hiç bir sınırlama konamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı mensuplarının bu hakkı kullanmaları üzerine hukuki kısıtlamalar konulmasını engellemez.”

MSSH m. 23/4 “Ailenin Korunması- Bu Sözleşmeye taraf Devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülükler sahip olmaları için gerekli önlemleri alır. Boşanma halinde çocukların korunması için gerekli hükümler konur.”

⁷⁸ DÖNER, s. 42.

⁷⁹ MSSH m. 4/2 “Sözleşmenin 6, 7, 8(1 ve 2 fıkralar), 11, 15, 16 ve 18. maddelerindeki yükümlülüklerde hiç bir azaltma yapılamaz.”

⁸⁰ Birleşmiş Milletler Türk Derneği, s. 122.

⁸¹ KALABALIK, s. 71.

ederek, kimsenin sırf sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememekten dolayı hapse atılmayacağını (m. 11)” düzenlemektedir. Bununla birlikte MSHS, “seyahat özgürlüğü ve yabancıların sınır dışı edilmelerine karşı usuli güvenceleri (m. 13), adil yargılanma hakkını (m. 14), kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesini (m. 15), kişi olarak tanınma hakkını (m. 16), özel hayatın gizliliği ilkesini (m. 17), düşünce, din, vicdan özgürlüğünü (m. 18), ifade özgürlüğünü (m. 19), ailenin korunmasını (m. 23), örgütlenme özgürlüğünü (m. 22), çocuk haklarını (m. 24), hukuk önünde eşitlik ilkesini (m. 26) ve azınlıkların korunması (m. 27)” düzenlemektedir. Buna rağmen, “sığınma hakkı ve sığınmacı statüsünden yararlanma hakkı, bir vatandaşlığa sahip olma hakkı, mülkiyet hakkı” benzeri haklar, İHEB’de düzenlenmesine karşın, MSHS’nin içeriğine dâhil edilmemişlerdir.⁸²

b. İnsan Hakları Komitesi

MSHS, düzenlediği hakların ve hürriyetlerin tatbikini denetlemek ve taraf devletlerin bunları uygulayıp uygulamadığını takip maksadıyla, bir “İnsan Hakları Komitesi” oluşturulmasını kabul etmiştir.⁸³ İnsan Hakları Komitesi, belirli bir ahlaki seviyeyi haiz bulunan ve insan hakları sahasında yetkinliği ile bilinen üye devletin vatandaşlarının arasından, taraf devletlerce seçilen ve kendi adlarına faaliyet yürüten uzman bireylerden meydana gelmektedir.⁸⁴ Üstelik Komite, 18 üyeden meydana gelmekte ve seçilen üyeler 4 yıllık süreç için seçilmekte ve yeniden üye olabilmektedirler.⁸⁵ Bununla beraber Komite, Mart, Temmuz ve Kasım aylarında yılda üç kez toplanmakta ve müzakereler üç hafta devam etmektedir. “İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK)”⁸⁶, Komite’ye gereken sekreterlik desteğini vermektedir.⁸⁷

---

⁸² DÖNER, s. 42.

⁸³ KALABALIK, s. 71.

⁸⁴ MSHS m. 28.

⁸⁵ MSHS m. 28, 32.

⁸⁶ Detaylı bilgi için bkz. “About United Nations Human Rights High Commissioner”, <https://www.ohchr.org/en/about-us/high-commissioner>, Erişim Tarihi: 05.07.2023; ÇALIK Tacettin, “Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları İle İlişkisi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt:2, Yıl: 2015, s. 1118-1121.

⁸⁷ KALABALIK, s. 372; SMITH, s. 68.

İnsan Hakları Komitesi'nin görevleri, “devletlerin vermiş olduğu zorunlu raporların incelenmesi, devletler tarafından yapılan bildirimleri kabul etme ve inceleme, Sözleşme’de belirtilen hakları ihlal edilmiş bireylerin yapmış olduğu bildirimlerin kabul edilmesi ve incelenmesi”⁸⁸, “yapmış olduğu faaliyetlere ilişkin Genel Kurul’a yıllık raporlar sunma”⁸⁹ ve “Sözleşme’nin anlamlandırılmasına ve uygulanmasına ilişkin açıklayıcı yorum yapma”⁹⁰ şeklinde sıralanabilir.⁹¹ Komite’nin yoğunluğu, Seçimlik Protokol’e taraf devlet sayısının ve Komite’nin faaliyetlerine dair farkındalığın artmasıyla her geçen gün çoğalmaktadır.⁹²

MSHS, İnsan Hakları Komitesi’ne bağlı biçimde, üç farklı muhafaza sistemi kabul etmiştir. Bunlar; “devlet başvurusu yoluyla denetim (m. 41)”, “rapora dayalı denetim (m. 40)” ve “bireysel başvuru (Ek Protokol m. 2) yoluyla denetim” biçiminde sıralanabilir. Bahse konu denetim sistemleri, yukarıda zikredilen uluslararası insan hakları sözleşmelerinde de, ufak nüanslar dışında benzer biçimde düzenlenmiştir.

i. Rapora Dayalı Denetim

Öncelikle rapora dayalı denetim sistemi, uluslararası sözleşmelerin tatbikinin kontrolünde en çok tercih edilen usullerden birisidir. Uluslararası bir sözleşmeyi imzalayıp onaylayan bütün devletler, alakalı komitelere, onay tarihlerinden itibaren bir yıl veya iki yıl içinde⁹³

⁸⁸ BOZKURT, s. 64.

⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. “Introduction to the Committee Human Rights Committee”, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁹⁰ İnsan Hakları Komitesi’nin yapmış bulunduğu bahse konu yorumlar, genel özellikli bulunmakla beraber, taraf devletlerin MSHS’ne etkililik ve fonksiyonellik katmasına ve MSHS’nden kaynaklanan sorumlulukları ifa etmeleri hususunda yol göstermektedir. Bahse konu yorumlar aynı zamanda, MSHS’ne taraf olmayı düşünen diğer devletlere de, yüklenecekleri yükümlülüklerin içeriğini göstermektedir. DOĞAN/HAZAR, s. 147; Komitece meydana getirilen genel yorumlar için bkz. “General Comments Adopted by the Human Rights Committee”, <http://hrlibrary.umn.edu/gencomm/hrcomms.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁹¹ DOĞAN/HAZAR, s. 147.

⁹² SMITH, s. 68.

⁹³ Detaylı bilgi için bkz. “The United Nations Human Rights Treaty System, Fact Sheet No: 30, Review:1”, s. 23,

bir başlangıç raporu ve sonrasında belirli süreçlerle raporlar sunmak mecburiyetindedir.⁹⁴ Başlangıç raporunda, ilgili devletin anayasasında bulunan insan haklarına dair düzenlemeler, hakların muhafazasına dair yargısal kriterler ve hakların ihlali halinde başvurulabilecek idari ve hukuki usullerin açıklanması gereklidir. Dönemsel raporlar ise, komitenin tespit edeceği süreçler içerisinde, ilgili insan hakları sözleşmesinin tarafı bulunan devletlerin ülkelerinde tatbikine dair hali açıklamak için verilmektedir.⁹⁵

Her komite, devletlerden gelen raporları, ilgili devlet temsilcileriyle birlikte inceleyip kamuya açık şekilde müzakere eder. Rapor değerlendirmeleri, ilgili devlet temsilcileriyle işbirliği içinde hayata geçirilir. Raporların incelenmesinin akabinde komiteler, tamamlayıcı yorumlar yaparak müzakerenin neticesinde ilgili devletlere öneriler verirler. Devletlerin komitelerce alınan karar ve verilen önerilere uymaları beklenir. Komitelerin acele hallerde ve ağır insan hakları ihlallerinin vukuu durumunda, devletlerden spesifik raporlar talep edebilme yetkisini haizdir.⁹⁶

Rapor yöntemi, insan hakları sözleşmelerinin tatbikinde kabul gören temel sistemdir. Ancak rapor yöntemi insan haklarının muhafazasında kısıtlı tesiri haizdir. Zira sözleşmelerin ihlali halinde bir müeyyide kabul edilmemiş olması, sadece bahse konu sorumluluğu ifa etmeyen devletlerin adının yıllık raporlarında tespit edilerek kınanabilmesi, komitelerin kuvvetinin kısıtlı bulunduğu bir işarettir.⁹⁷ Bununla beraber devletler, genelde ya raporları vaktinden sonra sunmakta ya da insan hakları problemlerine dair oldukça kifayetsiz ve basit raporlar Üstelik komitelerin hazırladığı, kendilerine sunulan raporlara dair genel fikirlerini kapsayan ve üye devletlere gönderilen raporlar, bağlayıcı gücü haiz değildirler. Ancak bahse konu raporlar, taraf

---

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet30Rev1.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

⁹⁴ ALGAN Bülent/TİRYAKİ Refik, “Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar Ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, İlkbahar 2002, Cilt: 8, Sayı: 1, s. 119-120; JOSEPH/KYRIAKAKIS, s. 21; KALABALIK, s. 374.

⁹⁵ DOĞAN/HAZAR, s. 148.

⁹⁶ KALABALIK, s. 375.

⁹⁷ DOĞAN/HAZAR, s. 148; ALGAN/TİRYAKİ, s. 121.

devletlerde ve haliyle bütün dünyada sözleşmelerin koordineli biçimde tatbiki maksadına hizmet eder.⁹⁸

İnsan Hakları Komitesi'nin tatbik ettiği rapor sistemi incelendiğinde⁹⁹, üye devletler medeni ve siyasal hakları muhafaza ve geliştirme hususunda ülkelerinde aldıkları önlemleri kapsayan dönemsel raporları 5 yıllık süreçler için Komite'ye sunmak zorundadırlar. Üstelik üye devletlerden gerekli gördüklerinde spesifik raporlar talep etme yetkisini haizdir.¹⁰⁰ Bununla beraber üye devletler, MSHS'nin kendi ülkelerindeki yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içerisinde, medeni ve siyasal hakları muhafaza eden anayasal düzenlemeleri, hakların muhafazasına yardımcı olan hukuki kriterleri ve MSHS'nde bulunan haklarla çelişkiler bulunması durumunda yerel seviyede başvurulabilecek idari ve hukuki başvuru usullerini kapsayan başlangıç raporunu Komite'ye vermek mecburiyetindedirler. Devletler hazırladıkları raporları, BM Genel Sekreteri vasıtasıyla Komite'ye sunarlar.¹⁰¹ Komite, kendisine gönderilen raporları incelemesinin ardından, raporlara dair “genel görüşlerini” kapsayan rapor oluşturarak, bahse konu raporu üye devletlere ve gerekli görmesi halinde Ekonomik ve Sosyal Konsey'e iletir.¹⁰²

ii. Devlet Başvurusu Yoluyla Denetim

Devlet başvurusu yoluyla denetim sisteminde, bir devlet diğer bir devlete yönelik, taraf buldukları insan hakları sözleşmelerinin gereksinimlerini ifa etmediği sebebiyle şikâyetle bulunabilir ve bahse konu devlet hakkında işlem başlatabilmektedir.¹⁰³ Ancak bahse konu usulün işletilebilmesi için, ilgili devletin komitenin yetkisini, özel bir

---

⁹⁸ DÖNER, s. 44.

⁹⁹ Komite MSHS çerçevesinde devlet raporlarına ilişkin kılavuz oluşturulmuştur. Bahse konu kılavuz hakkında detaylı bilgi için bkz. “Consolidated Guidelines for State reports under the International Covenant on Civil and Political Rights, U.N. Doc. CCPR/C/66/GUI/Rev.2 (2001)”, <http://hrlibrary.umn.edu/hrcommittee/reportguidelines-2001.html>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹⁰⁰ SMITH, s. 68.

¹⁰¹ KALABALIK, s. 375; KARAOSMANOĞLU Fatih, İnsan Hakları, Seçkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 147.

¹⁰² BOZKURT, s. 65.

¹⁰³ TOPAL, par. 32.

bildiri vasıtasıyla tanınması gerekir.¹⁰⁴ Bunun tek istisnası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin¹⁰⁵ 33. maddesinde ifade edilen devlet başvurularıdır.¹⁰⁶ Bahse konu madde uyarınca, AİHS'ye taraf bulunan bütün devletler, diğer bir taraf devlete yönelik, sorumluluklarının ihlali sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM)'ne başvurabilmektedir.¹⁰⁷ Pratikte devletler, bahse konu şikâyet sitemini sık kullanmamakta¹⁰⁸, bir menfaati zarar gördüğünde genelde misilleme usulüne başvurmakta ve ilgili denetleme kurumunun yetkisini kabul etmemektedirler.¹⁰⁹

İnsan Hakları Komitesi'nin uygulaması incelendiğinde, Komite'nin yetkisinin şikâyet edilen ilgili devletçe kabul edilmesi koşuluyla birlikte, uluslararası hukukça kabul edilen iç hukuk yollarının ilgili devletlerce tüketilmesi gerekir.¹¹⁰ MSHS tarafı bulunan devletlerden biri, diğer bir taraf devletin MSHS düzenlemelerini ifa etmediği düşüncesini haizse, durumu yazılı bir şekilde ilgili devlete bildirir. Bildirimi alan devletin üç ay içinde, yazılı şekilde gerekçesini bildirip açıklama yapma sorumluluğu mevcuttur.¹¹¹ Gerçekleştirilen açıklamanın ve gerekçelerin tatmin edici olması halinde problem çözülür. Bahse konu devletler ilk bildirim tarihinden itibaren altı ay içinde uzlaşamazlarsa, taraflardan birisi diğer devlete durumu bildirerek meseleyi İnsan Hakları Komitesi'ne götürebilmektedir.¹¹²

Komite'ye gelen devlet başvurusunda süreç, kabul edilebilirlik şartlarının değerlendirilmesi, maddi gerçeğin incelenmesi ve devletleri

---

¹⁰⁴ ERDOĞAN Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 258.

¹⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. "European Convention on Human Rights", https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹⁰⁶ KALABALIK, s. 378.

¹⁰⁷ AİHS m. 33.

¹⁰⁸ Günümüze dek BM andlaşmalar düzeninde, devlet başvurusu sistemi hiç kullanılmamıştır. Detaylı bilgi için bkz. "International Justice Resource Center, Human Rights Committee", http://www.ijrcenter.org/un-treaty-bodies/human-rights-committee/#Inter-State_Complaints, Erişim Tarihi: 05.07.2023; JOSEPH/KYRIAKAKIS, s. 23.

¹⁰⁹ KALABALIK, s. 378.

¹¹⁰ MSHS m. 41/1, 1-c.

¹¹¹ MSHS m. 41/1-a.

¹¹² MSHS m. 41/1-b.

uzlaştırmaya dair faaliyet yürütmek biçiminde hayata geçmektedir. Komite, uzlaştırma vazifesini meydana getireceği bir komisyona devredebilir. Bahse konu üç kademeli sürecin temel maksadı, devletleri yargılamak değil, sözleşmenin tatbikine dair farklı fikirleri uzlaştırmaktır.¹¹³ Diğer bir deyişle, Komite sadece tarafsız bir arabulucu şeklinde hareket eder.¹¹⁴

iii. Bireysel Başvuru Yoluyla Denetim

Son olarak, bireysel başvuru usulü incelendiğinde¹¹⁵, kimi uluslararası sözleşmeler, sözleşmede yer alan haklarının ihlal edildiği iddiasında bulunan bireylere, bahse konu ihlalden sorumlu olduğunu iddia ettiği hükümete yönelik, ilgili denetleme biriminde mekanizmayı işletme yetkisi tanımaktadır.¹¹⁶ Ancak kişilere verilen bahse konu başvuru hakkı, sadece ilgili devletin kişilerin başvuru yetkisini bariz bir biçimde kabul etmesine bağlıdır.¹¹⁷ İnsan haklarının muhafazası hususunda ehemmiyetli bir teminat tesis eden bireysel başvuru yöntemi, yargısal özellikte değildir.¹¹⁸ Bireysel başvuru yöntemi, ulusal egemenlikleri ihlal edeceği ve uluslararası hukukun öznelerinin sadece devletlerden oluştuğunu ileri süren klasik görüşlerin tesiriyle, genelde ek ihtiyari protokollerle düzenlenmiştir.¹¹⁹ Bireysel başvuru sistemini kabul eden sözleşme ve ek protokoller şunlardır: “MSHS’ye Ek Seçimlik Protokol”, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Seçimlik Protokolü”, “Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Seçimlik Protokolü”, “İşkenceye Karşı Sözleşme ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi”.

Hükümetlerce işlenen insan hakları ihlallerini her birey, grup veya örgüt, BM Genel Sekreterliğine taşıyabilir. Başvurular mektup veya

---

¹¹³ DOĞAN/HAZAR, s. 149-150.

¹¹⁴ SMITH, s. 69.

¹¹⁵ HANSKI Raija/SCHEININ Martin, Leading Cases Of The Human Rights Committee, Turku, Finland, 2003, s. 33-80; İnsan Hakları Komitesince verilen bütün kararlar için bkz. “Decisions and Views of the Human Rights Committee”, <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/undocs-index.html>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹¹⁶ JOSEPH/KYRIAKAKIS, s. 24.

¹¹⁷ KALABALIK, s. 380.

¹¹⁸ KARAOSMANOĞLU, s. 149.

¹¹⁹ SMITH, s. 69.

telgraf vasıtasıyla yapılabilmektedir. Başvuruda hangi usul ve denetim sistemine başvurulduğu net biçimde bulunmalıdır. İHYK başvuruları incelemesinin akabinde, gerekli kurumlara aktarır. Bireysel başvuru usulüne başvurabilmenin ana koşulu, ilgili komitenin bireysel başvuru yetkisinin özel bir bildiriyle, taraf devletlerce kabul edilmiş olmasıdır.¹²⁰

İnsan Hakları Komitesi açısından bireysel başvuru sistemi incelendiğinde, MSHS'ye Ek Seçimlik Protokol ile getirilen bu yöntemin tatbiki adına, ilgili devletin Seçimlik Protokol'e taraf olması gerekliliği ortadadır. Sadece MSHS'ye taraf bulunmak bireysel başvuru sisteminin işlemesi adına kâfi değildir.¹²¹ Devletin Protokol'e taraf olması başvuru yönteminin kabulüne işaret eder ve MSHS'de düzenlenen haklardan birinin ihlalini öne süren kişiler ilgili devlete yönelik Komite'ye başvurabilir. Devletler istedikleri vakit BM Genel Sekreterliği'ne yapacakları yazılı bir bildirim vasıtasıyla, Protokol'ü tek yanlı biçimde feshedebilirler. Bildiri tarihinden itibaren üç ay geçmesiyle fesih hüküm doğurur.¹²²

Komiteye yapılacak bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları aşağıdaki gibi sayılabilir:

- a) “Başvurucunun iç hukuk yollarını tüketmiş olması gerekmektedir. Fakat iç hukuk yolları makul olmayan bir şekilde uzun sürerse, bu şart aranmayacaktır.”¹²³
- b) “Başvurunun yazılı bir şekilde ve başvuranın kimliğini ortaya koyacak şekilde, yani imzalı olması gerekmektedir.”¹²⁴
- c) “Başvuru hakkın kötüye kullanımı niteliği taşımamalıdır.”¹²⁵
- d) “Şikâyet konusu, başka bir soruşturma veya çözüm usulüne göre incelenmekte olmamalıdır.”¹²⁶

Başvurunun kabulünden sonraki süreç incelendiğine, Komite, kabul edilen başvuruları, şikâyet edilen devlete bildirir. Şikâyet edilen devlet, altı ay içerisinde fikirlerini Komite'ye sunar. Komite, bireysel

---

¹²⁰ KALABALIK, s. 381.

¹²¹ DÖNER, s. 46.

¹²² BOZKURT, s. 66.

¹²³ Ek Protokol m. 5/2

¹²⁴ Ek Protokol m. 3

¹²⁵ Ek Protokol m. 3

¹²⁶ Ek Protokol m. 5/2

başvuruyu ilgili devletin ilettiği fikir ve metinler çerçevesinde kapalı oturumlarda değerlendirir. Komite, değerlendirme neticesinde ulaştığı kanaatini ilgili devlete ve başvurucuya göndererek kamuoyuna ilan eder.¹²⁷

İnsan Hakları Komitesi başvurucu lehinde karara varmışsa, şikâyet edilen devletten bahse konu hak ihlalini gidermesini, maddi ve manevi zararların tazminin talep edebilir. Üstelik somut olayın niteliği uyarınca, ihlal bir kanundan doğuyorsa ilgili kanunun düzeltilmesi ya da yürürlükten kaldırılması, tutuklu olan bireyin tahliyesi benzeri tesirli çareler de sunulabilmektedir. Komite kararlarının icrası özel raportörler vasıtasıyla denetlenmektedir. Bireysel başvuru sistemi, bireylere hak ihlallerine yönelik bir teminat tesis etse de, alınan kararlar bağlayıcı olmaması sebebiyle, bu teminat kifayetsiz gelmektedir.¹²⁸

2. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

a. Kapsamı ve İçeriği

ESKHS, uluslararası manada ekonomik, sosyal ve kültürel hakları detaylı bir biçimde düzenleyen ilk metin özelliğini haizdir.¹²⁹ Diğer bir deyişle, sosyal refah hakları şeklinde beyan edilen bahse konu hakları bütüncül, detaylı ve spesifik bir biçimde düzenleyen yegane sözleşme, ESKHS'dir. İnsan haklarının tümlüğü, bölünemezliği ve karşılıklı bağımlılığı prensipleri kapsamında, MSHS ve ESKHS birbirini tamamlar niteliktedir.¹³⁰

Sistematik açıdan MSHS ile aynı doğrultuda görünen ESKHS, taraf devletlere temel sorumluluklar getirmektedir. Zira bütün taraf devletler, kendi ülkesinde yaşayıp yargı yetkisi çerçevesinde bulunan tüm bireylere, herhangi bir ayırım gözetmeden Sözleşme'nin tanıdığı hakları tesis etmek ve bahse konu haklara saygı duymak mecburiyetindedir. Bununla beraber, taraf devletler, “kendi imkânları ölçüsünde” hem tek başlarına hem de uluslararası işbirliğiyle, öncelikle yasama işlemleri olmak üzere var olan tüm uygun vasıtaları kullanarak ESKHS'nde

---

¹²⁷ Ek Protokol m. 4, 5/4.

¹²⁸ DOĞAN/HAZAR, s. 153.

¹²⁹ SMITH, s. 46.

¹³⁰ DOĞAN/HAZAR, s. 159-160; KARAOSMANOĞLU, s. 150-151.

düzenlenen hakları “zaman içerisinde” tesis etmek mecburiyetindedir.¹³¹ Bu açıdan, ESKHS taraf devletlere, bireylere karşı direkt kullanılabilir hukuksal bir sorumluluk getirmek yerine, devletlere “yön gösterici” özellikte sorumluluk getirmektedir.¹³²

ESKHS'nin çerçevesinde hangi hakların yer aldığı incelendiğinde, MSHS ile müşterek bir düzenleme olan “self determinasyon hakkı” ile birlikte, “çalışma hakkı, sendika ve grev hakkı, sosyal güvenlik hakkı, ailenin korunması, uygun bir hayat standardı ve bunu geliştirme hakkı, eğitim hakkı, kültürel hayata katılma hakkı, bilimsel ilerlemelerden yararlanma ve bilimsel özgürlüklere saygı gösterilmesi hakkı” benzeri ekonomik, sosyal ve kültürel sahaya dair hakların, ESKHS'nin kapsamını meydana getirdiği görülecektir.¹³³

ESKHS'nde yer alan hak ve hürriyetlerin kısıtlanması hususu incelendiğinde, devletler, kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan faydalanmalarını sadece kanunlar vasıtasıyla kısıtlayabilecektir. Üstelik bahse konu kısıtlamalar, sadece hakların özelliğiyle uygun olduğu oranda ve demokratik bir toplumda genel refahın geliştirilmesi maksadıyla yapılmalıdır. Bununla beraber, hem devletler hem de gruplar ve kişiler, sözleşme maddelerini, sözleşmede yer alan haklardan birisini ortadan kaldırmaya ilişkin ya da sözleşmede kabul edilenden daha detaylı bir biçimde kısıtlamaya imkân verecek bir biçimde yorumlayamaz.¹³⁴

b. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi

Ekonomik ve Sosyal Konsey, devlet raporlarının değerlendirilmesi konusunda kendisine yardımcı olması adına, 1985 senesinde “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK)”ni

---

¹³¹ DÖNER, s. 49.

¹³² BOZKURT, s. 68.

¹³³ SSENIONJO Manisuli, “Economic, Social And Cultural Rights: An Examination Of State Obligations”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited by, Sarah Joseph and Adam McBeth, 2010, s. 37.

¹³⁴ KARAOSMANOĞLU, s. 152.

oluşturmuştur.¹³⁵ ESKHK, BM çatısındaki insan hakları sözleşmeleriyle meydana getirilen komitelerden, direkt sözleşme ile oluşturulmamış olması açısından farklılaşır.¹³⁶ Üstelik 5 Mayıs 2013 tarihinde kabul edilen ek Protokolle Sözleşmenin denetlenmesi için rapor yöntemine ek olarak bireysel başvuru sistemi oluşturulmuştur. Buna göre Sözleşmeye taraf devletlerin, kişilerin Sözleşmede yer alan sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını ağır ve istikrarlı biçimde ihlali durumunda, bireyler ESKHK'ne o devlete yönelik bireysel başvuru yetkisini haiz olabileceklerdir. Aynı şekilde bahse konu devletin ESKHK'nin bireysel başvuru hakkını tanıması gerekir.¹³⁷

ESKHK, 4 yıllık süreç için seçilen 18 üyeden meydana gelmektedir. Müzakerelerini Cenevre'de gerçekleştiren ESKHK, yılda iki defa üçer haftalık süreyle bir araya gelmekte ve müzakereler kamuya açık biçimde yapılmaktadır.¹³⁸ Esas vazifesi, taraf devletlerin Sözleşmeye dair ilettikleri raporların incelemesini gerçekleştirme ve tavsiye kararları alma olan ESKHK, ESKHS'nin farklı düzenlemelerine dair "genel yorum" kararları¹³⁹ alır. Üstelik ESKHK, Ekonomik ve Sosyal Konsey adına, devletler ve uzman kuruluşlarca verilen insan haklarına dair raporları, değerlendirme ve tavsiyede bulunması maksadıyla, İnsan Hakları Komisyonu'na iletir. Bununla birlikte ESKHK, devletlerin davetiyle, bilgi toplama ve araştırma yapmak maksadıyla ziyaretler gerçekleştirebilir.¹⁴⁰

---

¹³⁵ Detaylı bilgi için bkz. "Introduction to the Committee Committee on Economic, Social and Cultural Rights", <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr/introduction-committee>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹³⁶ DOĞAN/HAZAR, s. 163.

¹³⁷ Detaylı bilgi için bkz. "Introduction to the Committee Committee on Economic, Social and Cultural Rights", <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr/introduction-committee>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹³⁸ KALABALIK, s. 372; SMITH, s. 71.

¹³⁹ Komitece meydana getirilen genel yorumlar için bkz. "General Comments Adopted by the Human Rights Committee", <http://hrlibrary.umn.edu/gencomm/hrcomms.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹⁴⁰ KARAOSMANOĞLU, s. 154.

c. Denetim Mekanizması

ESKHS, daha önce de ifade edildiği üzere, sadece raporlara dayanan bir denetim sistemi oluşturmuştur. Haliyle ESKHS’de, MSHS’ndeki gibi şikâyetlere dayanan devlet ya da bireysel başvuru usulü yer almamaktadır. ESKHK’nın da esas vazifesi, taraf devletlerin raporlarını değerlendirmektir. ESKHK bu vazifesine ek olarak, ESKHS’nin farklı düzenlemeleri ile ilgili genel yorum yapma yetkisini haizdir. Genel yorum hakkı, tüm BM sözleşme içi denetim makamlarında yer alan genel bir yetkidir. Komite üstelik ESKHS düzenlemeleri hakkında taraf devlet temsilcileri ve hükümet dışı örgütlerle işbirliği içerisinde genel toplantı düzenleyebilmektedir.¹⁴¹ ESKHS çerçevesinde meydana getirilen rapor usulü, tesir ve neticeleri itibarıyla, MSHS’den ciddi farklılıklar barındırmamaktadır. Bireysel ve devlet şikâyetlerine dayanan bir denetim mekanizması bulunmayan ESKHS’ndeki hakların ihlali durumunda taraf bir diğer devlet aleyhine veya bireyler taraf devletler aleyhine şikâyet yetkisini haiz değillerdir. Aynı tarihte imzalanan KSHS ve ESKHS arasındaki muhafaza usulü bakımından meydana gelen bu farklı yaklaşım, muhafaza altına alınan hakların özelliklerinden ortaya çıkmaktadır. MSHS’de taraf devletler bakımından daha net düzenlemeler yer alırken, ESKHS’de program düzenlemeler yer almaktadır.¹⁴²

ESKHS’nin öngördüğü denetim sistemleri incelendiğinde, öncelikle MSHS’ndeki denetim sistemlerine nazaran daha zayıf bir sistemin kabul edildiği görülmektedir. Ancak sonrasında kabul edilen ek Protokollerle¹⁴³ denetim sisteminin güçlendirildiği görülecektir. İlk durumuyla ESKHS’de sözleşmenin uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesi hususunda, sadece devletlerin belirli süreçlerle rapor vermesi yöntemi kabul edilmiştir.¹⁴⁴ ESKHS’ne taraf bulunan devletler, ESKHS’nin kendileri açısından yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde

---

¹⁴¹ EREN, Abdurrahman, Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s. 344.

¹⁴² EREN, s. 352-353.

¹⁴³ Detaylı bilgi için bkz. “Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, https://www.ohchr.org/sites/default/files/OProtocol_en.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

¹⁴⁴ DÖNER, s. 49-50.

bir başlangıç raporu sunmak mecburiyetindedirler. Üstelik taraf bulunan devletler, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in tespit edeceği plan çerçevesinde, belirli süreçlerde, ESKHS'de yer alan haklara dair aldıkları önlemleri, bu sahada meydana gelen gelişmeleri ve varsa ilerlemelerin önündeki pürüzleri ve güçlükleri kapsayan raporları oluşturarak, BM Genel Sekreteri vasıtasıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey'e tevdi etmek mecburiyetindedirler.¹⁴⁵

V. SONUÇ

BM, insan haklarının küresel bir terim durumuna ulaşmasını tesis etmiştir. Ayrıca bahse konu terimin geliştirilmesi, kapsamının genişletilmesi ve bu haklarca tesis edilen muhafazanın pratiğe dökülmesi açısından ehemmiyetli bir işlev görmüştür. Hem BM çatısında hazırlanan sözleşmeler aracılığıyla, hem de sözleşme dışı denetim sistemleriyle, insan haklarına saygı özendirilmiş, insan hakları terimi olgunlaştırılmış ve insan hakları ihlalleri engellenmeye gayret edilmiştir. Ancak insan haklarının muhafazası hiçbir zaman BM'nin temel maksadı olmamıştır. Temel maksadı dünya barış ve güvenliğinin sürekliliğini tesis etmek olan BM, bahse konu maksada varmak adına insan haklarının muhafazasının gerektiğini anlamış ve bu kapsamda kendisine vazife biçmiştir. Hakikaten uluslararası barış ve güvenliğin devamlılığı, toplumun ana ögesi bulunan insanların haiz bulunduğu temel haklara saygı gösterilmesine ve muhafazasına bağlıdır. Zira toplumda, kişilere haiz buldukları haklar tanınmadığı veya bahse konu hakların ağır bir biçimde ihlali durumunda, bahse konu toplumda meydana gelecek karışıklık bütün dünya barışına tesir etmektedir. Bu açıdan BM'nin, insan haklarının muhafazasını kendisi adına temel bir maksat kabul etmesi gerekir.

Uluslararası alanda bir otorite eksikliğinin olması insan haklarının muhafazası hususunda en büyük noksanlıktır. Devletleri, bireylerin haklarını çiğnememeye, insan haklarına saygı duymaya zorlayacak bir otoritenin bulunmaması esas problemdir. Bu bakımdan, takriben tüm dünya devletlerinin taraf bulunduğu BM örgütü, bu otorite eksikliğini bir nebze de olsa gidermeye çalışmaktadır. BM insan hakları düzeninde en ehemmiyetli noksanlıklardan biri de, bireylerin başvurabilecekleri bir yargı sisteminin olmamasıdır. BM, insan hakları hususunda yetkin ve tüm üye devletler açısından bağlayıcı hükümler

---

¹⁴⁵ SMITH, s. 46.

vereabilen, AİHM'ne benzer özellikte bir yargı organını haiz bulunsaydı, bu şekilde yargı organının mevcudiyeti, örgüte üye olan devletlerin insan hakları sorumluluklarını ifa etmeleri ve kişilerin haklarını ihlalden imtina adına tesirli bir zorlayıcı kuvvet olurdu. Ancak devletlerin, mevcut bulunan sözleşmelerce kabul edilen denetim sistemlerinin tatbikinde ve sorumlulukların ifasında bile gönülsüz tutumları uluslararası toplumun bu şekilde küresel bir insan hakları yargı sisteminin meydana getirilmesine hazır bulunmadığını göstermektedir.

İnsan hakları sözleşmelerince oluşturulan muhafaza sistemleri ile bahse konu sözleşmeler dışında meydana getirilen denetim sistemleri, bağlayıcı bir özellik taşımadıkları için kendilerinden istenen tesiri gösterememektedirler. Rapora dayalı denetim sisteminde, hem devletlerin bahse konu raporların oluşturulmasında gereken itinaı göstermemeleri sebebiyle, hem de raporlara ilişkin Komitelerin verdiği kararların yalnızca tavsiye özelliğinde bulunması bu yöntemi etkisiz bırakmaktadır. Devlet başvurusu yöntemini devletler, sözleşmelerde düzenlemelerine karşın, bu yöntemin siyasi bir özellik arz etmesi sebebiyle pratikte kullanma ihtiyacı hissetmemektedirler. Bireysel başvuru usulü bireylere, ağır ihlallere yönelik başvurma yetkisi verse de, başvuru hakkının taraf bulunan devletin tanınmasına bağlı olması ve verilen kararların bağlayıcı bulunmaması sebebiyle etkisizdir. Bu açıdan, bahse konu yöntemlerin devletler bakımından bağlayıcı duruma getirilmesi, mekanizmanın fonksiyonelliği açısından ehemmiyet arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- “About United Nations Human Rights High Commissioner”,
<https://www.ohchr.org/en/about-us/high-commissioner>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Consolidated Guidelines for State reports under the International Covenant on Civil and Political Rights, U.N. Doc. CCPR/C/66/GUI/Rev.2 (2001)”,
<http://hrlibrary.umn.edu/hrcommittee/reportguidelines-2001.html>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Decisions and Views of the Human Rights Committee”,
<http://hrlibrary.umn.edu/undocs/undocs-index.html>, Erişim Tarihi: 05.07.2023
- “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”,
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “European Convention on Human Rights”,
https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “General Assambly’s Resolution, 217(III)A, Universal Declaration of Human Rights”,
[https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217\(III\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/217(III)&Lang=E), Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- “General Assambly’s Resolution, 2200 A (XXI)”,
[https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2200\(XXI\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2200(XXI)&Lang=E), Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “General Assambly’s Resolution, 290(IV), Essentials Of Peace”,
https://digitallibrary.un.org/record/210389/files/A_RES_290%28IV%29-EN.pdf?ln=en, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “General Comments Adopted by the Human Rights Committee”,
<http://hrlibrary.umn.edu/gencomm/hrcomms.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “International Justice Resource Center, Human Rihgts Committee”,
http://www.ijrcenter.org/un-treaty-bodies/human-rights-committee/#Inter-State_Complaints, Erişim Tarihi: 05.07.2023

- “Introduction to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights”, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr/introduction-committee>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Introduction to the Committee Human Rights Committee”, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/introduction-committee>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi”, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Ek Seçimlik Protokol”, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060805-1.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Milletlerarası Sözleşme Karar Sayısı: 2003/5851”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm#2>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, https://www.ohchr.org/sites/default/files/OProtocol_en.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Organisation of African Unity Charter”, https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye Ek İkinci İhtiyari Protokol”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051227-3.htm>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “Status of Ratification Interactive Dashboard”, <http://indicators.ohchr.org/> Erişim Tarihi: 05.07.2023.
- “The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies”, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

“The Responsibility To Protect, International Commission On Intervention And State Sovereignty”, s. 14, <https://reliefweb.int/attachments/705a0cca-6274-37dd-b2bc-9eca9d910d8c/9E3FADE53A92B6EDC1256C8D00508655-iciss-intervention-dec01.pdf>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

“The United Nations Human Rights System: How To Make It Work For You”, s. 4, <https://digitallibrary.un.org/record/635551/files/UN%27s%2520Role.pdf?ln=en>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

“The United Nations Human Rights Treaty System, Fact Sheet No: 30, Review:1”, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FactSheet30Rev1.pdf>, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

“United Nations Charter (full text)”, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2106\(XX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2106(XX)), Erişim Tarihi: 28.02.2022.

“United Nations Human Rights Council”, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>, Erişim Tarihi: 04.07.2023.

“UNODC and The Promotion and Protection of Human Rights, Position Paper, 2012”, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC_Human_rights_position_paper_2012.pdf, Erişim Tarihi: 05.07.2023.

ALGAN, Bülent/TİRYAKİ Refik: “Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar Ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği”, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, İlkbahar 2002, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 92-127.

ARSAVA, Fusun: “BM Güvenlik Konseyi’nin İnsan Haklarını Koruma Rolü Ve Güvenlik Konseyi’nin Yetkilerinin Dayanağı Ve Sınırları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt: 4, No: 13, 2007, ss. 1-16.

Birleşmiş Milletler Türk Derneği, Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları, Ankara 1979.

BOZKURT, Enver: *İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun Rolü*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2003.

BOZKURT, Enver/ERDAL Selcen/POYRAZ Yasin: Devletler Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

CİVELEK, Jale: “1789 Fransız Bildirisi Ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 9, Sayı: 1, 1989, ss. 1-9.

ÇALIK, Tacettin: “Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları İle İlişkisi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt:2, Yıl: 2015, ss. 1091-1134.

DEMİR, Esra: “İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3, 2008, ss. 209-242.

DEMİRDAL, M. Balkan: “İşkence Ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani Veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme”, İnsan Hakları Hukuku, Ankara 2013, ss. 201-221.

DOĞAN, İlyas: İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2022.

DOĞAN, İlyas/HAZAR Zeynep: “BM Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, ss. 143-156.

DOĞAN, İlyas/ÖZDEMİR Omca: “İnsan Haklarının Birleşmiş Milletler Şartı Temelinde Korunması”, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, ss. 223-249.

DOĞAN, İlyas/ŞAHİN Fatma Süzgün: “Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Yasaklanması”, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara 2013, ss. 177-184.

DÖNER, Ayhan: İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması Ve Avrupa Birliği Sistemi, Seçkin Yayınları, Ankara 2005.

ERDOĞAN, Mustafa: Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017.

EREN, Abdurrahman: Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara. 2007.

GÖÇER, Mahmut: İnsan Haklarının Korunması ve Birleşmiş Milletler, Nobel Yayın, Ankara 2009.

GREEN, James Frederick: The United Nations And Human Rights, Washington D.C., 1958.

- HANSKI, Raija/SCHEININ Martin: Leading Cases Of The Human Rights Committee, Turku, Finland, 2003.
- JOSEPH, Sarah/KYRIAKAKIS Joanna: “The United Nations And Human Rights”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited by, Sarah Joseph and Adam McBeth), 2010. ss. 1-35.
- KALABALIK, Halil: İnsan Hakları Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017.
- KARAOSMANOĞLU, Fatih: İnsan Hakları, Seçkin Yayınları, Ankara 2011.
- SCHMİDT, Markus: “United Nations”, International Human Rights Law, (Edited by: Daniel Moeckli, Sangeeta Shah, Sandesh Sivakumaran), Oxford 2010, ss. 391-432.
- SKOGLY, Sigrun I.: “Extraterritoriality: Universal Human Rights Without Universal Obligations”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited By: Sarah Joseph and Adam McBeth), 2010, ss. 71-96.
- SMITH, Rhona K. M.: International Human Rights, Fifth Edition, Oxford 2012.
- SSENYONJO, Manisuli: “Economic, Social And Cultural Rights: An Examination Of State Obligations”, Research Handbook On The International Human Rights Law, (Edited by, Sarah Joseph and Adam McBeth), 2010, ss. 36-70.
- STEINERTE, Elina/ WALLACE Rebecca: United Nations Protection Of Human Rights, Section A: Mechanism For Human Rights Protection By United Nations Bodies, London 2009.
- TOPAL, Ahmet Hamdi: “Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması”, Mevzuat Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 2004, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/11a/01.htm>, Erişim Tarihi: 28.02.2022.
- VÄYRYNEN, Raimo: “Enforcement And Humanitarian Invention: Two Faces Of Colective Actions By The United Nations”, Future Of The United Nations System: Potential For The Twenty-First Century, (Editor: Chadwick F. Alger), 1998.
- VERDIRAME, Guglielmo: The UN And Human Rights, New York 2011.